

Devrim Dilbilim İlişkisi Ekseninde Nikolay Marr'ın Yafetik Teorisi

“Japhetic Theory” of Nikolai Marr as Part of the Relationship
Between Revolution and Linguistics

Hanife Saraç**
Badegül Can Emir**

Öz

Rusya’da 1917 yılında gerçekleşen Ekim Devrimi ve akabinde Sovyetler Birliği’nin kurulması beraberinde köklü bir paradigma değişimini getirir. Hayatın her alanına sirayet eden söz konusu değişimden genelde bilimin özelde ise dilbilimin etkilenmemesi mümkün değildir. Bu, büyük ölçüde Vladimir Lenin ve Josef Stalin’in gütmüş olduğu dil siyasetinin sonucudur. Yeni rejimin benimsenmesi ve güven kazanması demokratik unsurların ön plana çıkarılmasını gerekli kılar. Lenin bu bağlamda dillerin ve halkların eşitliğini önceleyen milliyetler politikasını devreye

Geliş tarihi (Received): 02-11-2023 Kabul tarihi (Accepted): 19-01-2024

* Doç. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Rus Dili Ve Edebiyatı Bölümü/Karadeniz Technical University Faculty of Letters Department of Russian Language and Literature. Trabzon-Türkiye. caylakhanife@gmail.com. ORCID ID: 0000-0001-8280-4624

** Doç. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Rus Dili Ve Edebiyatı Bölümü/Karadeniz Technical University Faculty of Letters Department of Russian Language and Literature. Trabzon-Türkiye. canbadegul@gmail.com ORCID ID: 0000-0003-1046-1188

sokar. Bu kapsamda ülkedeki gayrı Rus halkların dilleri desteklenir, alfabeti olmayan halkların dilleri için alfabe oluşturulur, ana dilde eğitim desteklenir. Bu gelişmelerin millî duyguları kabartması J. Stalin'in hoşuna gitmez ve 1920'lerin sonuna doğru mevcut dil siyasetini revize ihtiyacı doğar. Bu noktada Nikolay Yakovleviç Marr ve onun Marksist unsurlar içeren *Yafetik Dil Teorisi* dönemin dil politikasının ihtiyaçlarına karşılık verir. İlerleyen süreçte Marrizm adında bir harekete dönüşecek teori, önemli tartışmaları beraberinde getirerek Sovyet dilbilim tarihine damga vurur. Bu çalışmada N. Marr'ın *Yafetik Dil Teorisi*'nin içeriği, hangi yönleriyle dönemin ihtiyaçlarına karşılık geldiği, nasıl popülerlik kazandığı incelenmekte ve teorisinin dil bilimi alanına etkileri mercek altına alınmaktadır.

Anahtar sözcükler: *Sovyet Rusya, dil politikaları, Yafetik Teori, Marrizm, Nikolay Marr*

Abstract

The October Revolution of 1917 and the subsequent foundation of the Soviet Union were accompanied by a radical paradigm shift in Russia. As the shift extended into all the spheres of life, it also inevitably affected science, in the general sense, and linguistics, in particular. To a great extent, this was an outcome of the linguistic policies pursued by Vladimir Lenin and Joseph Stalin. The adoption of a new regime and the trust invested in it require an emphasis on democratic properties. In this sense, Lenin invoked the nationalities policy which prioritized equality among both languages and peoples. What followed was the support to the languages of non-Russian peoples in the country, creation of alphabets for those who didn't have one and promotion of education in native language. Joseph Stalin, however, regards with disfavour the emergence of national feelings due to such developments, and there arises a need to revise the language policy in force toward the late 1920s. At this point, Nikolai Yakovlevich Marr and, comprising Marxist elements, his Japhetic Linguistic Theory answer to the linguistic policy needs of the period. To gain popularity later as a movement called Marrism (марризм), the theory would leave its mark in the history of Soviet linguistics entailing significant discussions. This study examines the contents of the Japhetic Linguistic Theory of N. Marr and how it addressed the needs of the period and analyses its influence in linguistics.

Keywords: *Soviet Russia, language politics, Japhetic theory, Marrism, Nikolai Marr*

Extended summary

Soviet linguistics also received its share from the radical paradigm shift that spread to almost every aspect of life in Soviet Russia after the October Revolution of 1917. It is possible to mention several schools based on different theoretical foundations in Soviet linguistics in the first decade after the revolution. All of these schools tend to serve a common purpose, such as contributing to the formation of Marxist linguistics to a certain extent.

The issue of the essence of the methodological foundations of Marxist linguistics becomes the main subject of numerous and often heated discussions of the first two decades of Soviet linguistics. One of the two main sides of these debates is formed by a large group of linguists who continue the traditions of the Moscow and Kazan schools. Some representatives of these schools follow their footsteps exactly, with some individual changes, but most of them follow their footsteps exactly in the methodological field, based on the principles of traditional comparative historical linguistics. On the other side of the debate are Nikolay Yakovlevich Marr (1864-1934), the founder of the New Theory of Language (Новое учение о языке), also known as Japhetic Theory (Яфетическая теория), and his followers. In his numerous works on Japhetidology, written in an extremely difficult-to-understand style, Marr strives to create a linguistic concept that is completely original and independent of bourgeois linguistics. On the other hand, although many elements of his concept are presented voluminously with the vocabulary of the left in a new form, it is also stated that Marr was inspired by foreign scientists such as Henri Levy Bruhl, Wilhelm Maximilian Wundt, Hugo Ernst Mario Schuchardt, Alfredo Trombetti, Graziadio Isaia Ascoli.

Archaeologist, ethnographer, historian, philologist, history of religions and Caucasus expert Marr (1864-1934) was born in Georgia. His father is Scottish and his mother is Georgian. His father speaks French and English fluently, and his mother only speaks Georgian. Marr, who grew up in a family environment of parents who did not speak each other's languages, describes those years with the words: "My childhood was legendary. The broken Georgian and Russian words spoken at home also affected my vocabulary." Marr graduated from high school in Kutaisi, Georgia, with honors, and then entered the Faculty of Oriental Languages of the University of Petersburg in 1884 and continued his academic life at the same university. While Marr was still a student and working in a book warehouse in Tiflis, he found the work of the Roman priest Hipolit (170-235) titled "Commentary of Solomon's Song of Songs", translated from ancient Armenian to ancient Georgian. He also found valuable works during his trip to Mount Sinai and Palestine, which he researched extensively and later published. Marr published his discovery in the old Georgian language with a Russian translation. On this occasion, not only in Russia; he gained fame in large scientific circles in Europe, where the work was translated into French, English, German and Italian. In November 1923, Marr put forward the Japhetic Theory, which is still the subject of debate in today's linguistics, and his theory created a kind of monopoly in Soviet linguistics until 1950.

The Japhetic Language Doctrine is based on three basic elements: The first of these is the denial of the kinship of languages and the existence of language families, languages do not break up, they only hybridize, the number of languages has constantly decreased after numerous hybridizations, and in the communist society, this process will end with the creation of a common world language, according to Marr (and contrary to classical linguistic theories) the development of language progressed from many languages to unity, meaning that each dialect and accent were initially a separate language in itself, and later a process of hybridization took place. For example, Russian and Ukrainian are not related languages;

according to him, each Russian dialect and even its accent are separate languages that emerged independently of each other in time. Second, Marr argues that although languages arose independently of each other, they developed strictly according to the same laws, but not at the same pace. Moreover, according to Marr, all languages have gone through the same stages determined by the level of socio-economic development, and oral speech in the first society was a tool of class struggle. Third and lastly, according to Marr, the intellectual and vital evolution of human beings has naturally penetrated into language. Based on this, he states that all languages are born from four elements within the scope of man's struggle with nature. Marr attributes the basic four elements of this movement called *Japhetidology* to four syllables: sal, ber, yon, rosh (сал, бер, йон, рош), which were initially totems, then turned into clan names and finally tribal names. These four syllables constitute the third element of the theory. These syllables later came together in different ways and underwent phonetic and grammatical changes. It is possible to find traces of these four syllables in every language, including modern languages (This is Marr's understanding of "linguistic paleontology").

Marr also puts forward ideas about grammatical evolution. For example, according to him, personal pronouns are preceded by possessive pronouns, which indicate belonging to the collective rather than belonging to individuals. Moreover, in the temporal sense, these first pronouns are not primitive but are closely related to the awareness of the idea of ownership. Therefore, such changes are related to the final point of social life. On the other hand, Marr also said about the very old uses of the superlative degree of adjectives: "The comparative degree is related to the emergence of the property. He comments: "The superlative level corresponded to the upper layer, the comparative level corresponded to the middle layer, and the normal adjectives corresponded to the lower layer."

In summary, Marr's theory, put forward in 1923 and revised in 1924, rose rapidly in the Soviet Union and maintained its dominance for a long time.

Giriş

1917 Ekim Devrimi'nin ardından Sovyet Rusya'sında neredeyse hayatın her alanına sirayet eden köklü paradigma değişiminden Sovyet dilbilimi de nasibini alır. Devrimden sonraki ilk on yıl Sovyet dil biliminde farklı teorik temellere dayanan birkaç ekolden bahsetmek mümkündür. Bu ekollerin hepsi belirli ölçüde Marksist dilbilimin oluşumuna katkı sunmak gibi ortak bir amaca hizmet etme eğilimindedir. Zira 21 Ağustos 1922 tarihinde *Pravda* gazetesinde "İlk İkaz" (Первое предупреждение) başlığıyla yer alan makale, başka türünün mümkün olamayacağına işaret eder. Sovyet yönetimi makalede iktidar için tehlike arz eden aydınların işine son verildiğini ilan etmekle kalmaz; sadece materyalizmi destekleyen gruplara dâhil olunması durumunda bilim yapılabileceğini de ima eder (Kolçinski, 1991). Ancak onu inşa etmenin yolları hakkında dilbilimciler arasında bir görüş birliği yoktur.

Marksist dil bilimin metodolojik temellerinin özü konusu, Sovyet dilbiliminin ilk yirmi yılının sayısız ve çoğu zaman sıcak tartışmalarının başlıca konusu olur. Bu tartışmaların iki ana tarafından birini Moskova ve Kazan ekolleri geleneklerini sürdüren büyük bir dilbilimci

grubu teşkil eder. Bu ekollerin kimi temsilcileri bazı bireysel değişikliklerle, çoğu ise metodolojik alanda, geleneksel karşılaştırmalı tarihsel dilbilimin ilkelerini esas alarak bire bir onların izini takip eder (Zvyagintsev, 1960: 225). Tartışmanın diğer tarafında ise *Yeni Dil Teorisi* (Новое учение о языке) ya da diğer adıyla *Yafetik Teori'nin* (Яфетическая теория) kurucusu Nikolay Yakovleviç Marr (1864-1934) ve takipçileri yer alır. Marr anlaşılması son derece güç bir üslupla kaleme aldığı Yafetidoloji'yle ilgili çok sayıda eserinde tamamen orijinal ve burjuva dilbiliminden bağımsız bir dilbilim konsepti oluşturma hevesine girer. Diğer taraftan konseptinin birçok unsuru, her ne kadar yeni bir formda sola ait söz varlığıyla hacimli bir şekilde sunulsa da Marr'ın, Henri Levy Bruhl, Wilhelm Maximilian Wundt, Hugo Ernst Mario Schuchardt, Alfredo Trombetti, Graziadio Isaia Ascoli gibi yabancı bilim insanlarından esinlendiği de görülmektedir (Zvyagintsev, 1960: 228).

Yeni ve devrimci içeriğiyle çığır açan *Yafetik Teori* “burjuva biliminin hükümranlığını ve küstahlığını alaşağı etmesiyle” Sovyet iktidarının ihtiyaçlarına mükemmel bir şekilde karşılık verir (Kolçinski, 1991). Zira “burjuva bilimi”, özeldir karşılaştırmalı dilbilim, milliyetçiliği ön plana çıkarmaktadır ve belirli dilleri odağına alarak elitist bir yaklaşım sergilemektedir. Oysa çok milletli bir yapı olan Sovyet Devleti için sınıf dayanışması ana hedef olarak görülmektedir. Dolayısıyla mevcut dilbilim metotları kapsayıcı değildir ve bu yaklaşımlarla yapılan araştırmalarda birçok dil periferide kalmaktadır. Ayrıca Marr'a göre mevcut metotlar içerikleri bakımından yetersizdir ve dilleri onların merceğinden incelemek yersiz ve yanlış olur.

Tarihçi İlya Sidorçuk, Marr'ın henüz 1925 yılında maddi kültür tarihinin araştırılmasının, “Marksizm'in organik tanıtımı üzerine” geniş çaplı bir çalışma yapılmasının elzem olduğunu vurguladığını (Marr, 1925a:1, 9; akt. Sidorçuk, 2011: 90), bununla birlikte kendi *Yeni Dil Öğretisini* bütün ideolojilerden üstün gördüğünü belirtir. Bu çıkarımı Marr'ın 1925 yılında kaleme aldığı bildirisinde sarf ettiği şu sözlerle dayandırır:

Yeni Dil Öğretisi teorik bir konseptten ibaret olmadığı gibi tamamen Marksist bir öğreti de sayılmaz; ama içinde Marksist öğretiyi doğrulayan unsurlar varsa bu Marksizm için iyi, Marksizm düşmanları için kötü bir şeydir; zira Yafetik dilbilim ilkelerindeki dilsel gerçekler şüpheye mahal vermemektedir. (Marr, 1925b:11; akt. Sidorçuk, 2011: 90)

Burada görüldüğü üzere *Yeni Dil Öğretisi'nden* emin olan Marr yüksek organizasyon becerisi ve diyalektik materyalizmin ilkelerine dayanan bir dil bilimi yaratma ihtiyacına uygun bilimsel faaliyetleri sayesinde kendisine önemli sayıda öğrenci ve takipçi bulur (Zvyagintsev, 1960: 225). Dil çalışmaları içerikleri itibarıyla Sovyet Hükümetinin ilgisini çeker, çok geçmeden devlet desteğini arkasına alan Marr, Yafet Dil Enstitüsü'nü kurar ve yüksek görevlere getirilir. Marr sıra dışı biyografisi ve bazı dilbilimciler için teori bazıları için hipotez nazarıyla değerlendirilen *Yafetik Teorisi* ile Sovyet ve Rus literatüründe kendisine genişçe yer bulmuştur. Bununla birlikte Türkiye'nin çeşitli illerinde arkeolojik kazılar yapan, Lazcanın kökenini araştırmak üzere bir süre Doğu Karadeniz'de bulunan, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin davetlisi olarak Türkiye'ye gelerek faaliyetlerde bulunan Marr hakkında Türkçe literatürde yeterince araştırma ve çalışma yapılmadığı görülmektedir. Buradan hare-

ketle bu çalışmada Marr'ın ve faaliyetlerinin daha yakından tanınabilmesi için üç ana başlık belirlenmiştir: "Nikolay Yakovleviç Marr" başlığı altında Marr'ın hayatı ve akademik biyografisine yer verilmiştir; "Yafetik Teori" başlığı altında Marr'ın dilbilim çalışmalarının özünü teşkil eden *Yafetik Teori*'nin içeriği ve detayları ele alınmıştır. "Nikolay Marr'ın Yükselişini Sağlayan Faktörler" adlı son başlıkta ise Marr'ın dilbilim alanında nasıl ün kazandığı, teorisinin nasıl dilbilimin en güçlü ekolü olarak lanse edildiği ve devlet eliyle nasıl desteklendiği irdelenmektedir.

1. Nikolay Yakovleviç Marr

Arkeolog, etnograf, tarihçi, filolog, dinler tarihi ve Kafkasya uzmanı Marr (1864-1934) Gürcistan'da dünyaya gelmiştir. Babası İskoçyalı, annesi Gürcü'dür. Babası çok iyi derecede Fransızca ve İngilizce, annesi ise sadece Gürcüce bilmektedir. Birbirlerinin dillerini bilmeyen ebeveynlerin aile ortamında büyüyen Marr o yılları, "Çocukluğum efsaneydi" (Marr, 1933a: 6), "Evde konuşulan kırık Gürcüce ve Rusça sözcükler benim kelime hazneme de etki etmişti" (Marr, 1933a: 6-7) sözleriyle betimler. Marr liseyi Gürcistan'ın Kutaisi şehrinde dereceyle bitirmiş daha sonra 1884 yılında Peterburg Üniversitesi Doğu Dilleri Fakültesi'ne girmiş ve aynı üniversitede akademik hayatına devam etmiştir. Marr'ın başarılı bilimsel çalışmaları arasında dilbilimciler onun genellikle "Eski Ermeni Dilinin Dilbilgisi" (Грамматика древнеармянского языка, 1903), "Seçmeli ve Sözlüklü Laz Dili Dilbilgisi" (Грамматика чанского (лазского) языка с хрестоматией и словарем, 1910), "Eski Edebi Gürcü Dilinin Dilbilgisi" (Грамматика древнелитературного грузинского языка 1925) ve "Abhazca-Rusça Sözlük" (Абхазско-русский словарь, 1926) gibi eserlerini ön plana çıkarmaktadır. A. S. Çikobava, G.A. Kapantsyan, E.D. Polivanov, V.İ. Abayev ve diğer dilbilimciler Marr'ın devrim öncesi çalışmalarının ona Gürcü-Ermeni filolojisinin kurucusu ve Kafkasya arkeoloğu olarak hak ettiği ünü kazandırdığına inanmaktadır. Marr henüz öğrenciyken Tiflis'teki bir kitap deposunda çalıştığı dönemde Romalı rahip Hipolit'in (170-235) eski Ermeniceden eski Gürcüceye çevrilmiş "Süleyman'ın Ezgiler Ezgisinin Yorumu" adlı eserini bulur. Ayrıca Sina Dağı ve Filistin'e yapmış olduğu gezide kapsamlı bir şekilde araştırdığı ve daha sonra yayımladığı değerli eserler bulur (Kornilov, 2014). Marr buluşunu eski Gürcü dilinde Rusça çevirisiyle birlikte yayımlar. Bu vesileyle sadece Rusya'da değil; eserin Fransızca, İngilizce, Almanca ve İtalyanca çevirilerinin yapıldığı Avrupa'da da geniş bilim çevrelerinde ün kazanır (Aniçkov, 2001:444). Buna ek olarak, Ermenistan'da ve Doğu Anadolu'da (Garni Tapı-nağı, Ani, Van Gölü vb.) gerçekleşen kazılarla bilime katkı sunar. Marr son derece yetenekli ve çalışkan bir akademisyen olarak ünlenerek Kafkas dilleri, Kafkasya tarihi, arkeolojisi, etnografyasıyla ilgili kapsamlı çalışmalara imza atar. Başta Kafkasya dilleriyle ilgili araştırmaları olmak üzere dilbilime önemli katkı sağlar. Fakat çok yönlü bir bilim insanı olan Marr, dilbilimci kimliğiyle akıllarda yer eder. Marr 1923 yılının Kasım ayında günümüz dilbiliminde de hâlâ tartışmalara konu alan *Yafetik Teori*'yi öne sürer ve teorisini Sovyet dilbiliminde 1950 yılına kadar bir nevi tekel oluşturur. Teori başlangıçta özetle Kafkas dillerinin Semitik dillerle ilişkisini odağa alır (Teori daha sonraları Marr tarafından sayısız kez modifiye edilmiştir). Dönemin dilbilimcilerinin çoğunun nazarında ispata muhtaç kişisel beyanlar olarak

değerlendirilse de *Yafetik Teori*'ye hayatı boyunca karşı çıkan dilbilimci Yevgeni Polivanov, hatta Stalin, Marr'ın Kafkasya dilleri hakkında yapmış olduğu çalışmalar konusunda hakkını teslim eder (Gorbanevski, 1991:39). Marr aralarında “anlamaların kutuplaşması” ve “işlevsel taşıma” gibi maddelerin yer aldığı semantik kanunları *Yafetik Teori*'nin önemli başarıları olarak görür. Aslında “sözcük içi karşıt anlamlılık (enantiosemiya)” ve “işlevsel taşıma” konularına Rus dilbilimciler ve etimologlar (A.G.Preobrajenski, İ.P. Minayev, V.K. Porjezinski) 1880'li yıllarda değinmiştir; ancak Marr söz konusu semantik kanunların tarih öncesi dönemde de kullanıldığını varsayarak, bu kanunları farklı dil materyallerinden örneklerle temellendirmeye çalışır. Bazı teorik hükümlerinin ve çıkarımlarının yanlışlığını göz önünde bulundurarak, yine de Marr'ın diğer fikirleri gibi semantik kanunlarının, dilsel ve arkeolojik verilerle kısmen desteklenen hipotezler olarak incelenmeye değer olduğu ifade edilebilir (Kornilov, 2014).

İmparatorluk Bilimler Akademisi akademisyeni Marr daha sonra SSCB Bilimler Akademisi akademisyeni olur. 1921 yılında kurulan Yafetidoloji Araştırmaları Enstitüsünü (daha çok Yafet Enstitüsü adıyla bilinir, 1930'lu yıllarda Dil ve Düşünce Enstitüsü adını alır) yönetir. Öğrencilerinden V. İ. Abayev, Marr'ı kültür tarihçisi olarak tanımlayarak hocasının “bilimsel yayımlıcağının” ana etaplarını “Gürcü dili- Ermeni-Gürcü filolojisi- Yafetik dilbilimi- dille ilgili dünya ölçeğinde bir öğreti” şeklinde sıralar. Başka bir deyişle Marr çalışmış olduğu materyali genişletmeye yönelik büyük istek duyar (Abayev, 1960: 91). Dilde, tarihte ve kültürde yaşanan bütün olayları millî sınırlardan ve çerçevelerden bağımsız dünya ölçülerinde hatta neredeyse kozmik ölçülerde düşünür (Gorbanevski, 1991:40). Her zaman büyük ölçekli dönüşümlere odaklı olan Marr, Vladimir Alpatov'un yorumuna göre dilbilim araştırmaları alanında dünya çapında tanınmak, fikirlerini geliştirmek ve yayabilmek için uluslararası bir enstitü kurmak ister. Bu girişimi başarısızlıkla sonuçlanınca bütün yabancı dil ekollerine cephe alır, Sovyet dilbilim alanında tanınmak ve edindiği monopolik yerini sağlamlaştırmakla yetinir.

Marr'ın zamanla içini Marksist öğelerle doldurduğu dil öğretisinin, zamanın ruhuna ayak uydurabilmek için tamamen Stalin kültürünün etkisiyle doğduğunu söylemek yanlış olur. Zira öğretinin içeriğinde yer alan unsurlara Marr'ın devrim öncesi çalışmalarında da rastlamak mümkündür. Marr'ın bilimsel fikirlerinin çoğu sadece Stalin dönemine değil dünya devrimi ve komünizm inşasının yakın olduğu düşünülen 1920'li yılların ilk yarısına tekabül eder (Gorbanevski, 1991:40).

Sovyet ve günümüz bilim literatüründe Marr hakkında deha-deli aralığında çok farklı görüşler yer almaktadır. V. Alpatov, birbirine tamamen zıt olan bu görüşleri “Bir Mitin Tarihi” (История одного мифа) adlı eserinde “Marr'a önce dâhi dediler, Kopernik, Darwin, Mendeleev gibi isimlerle kıyasladılar, daha sonra şarlatan ilan ettiler. Bazıları onun dilbilimini yarattığını düşünürken, bazıları bu bilime katkısının sıfır olduğunu düşündü.” sözleriyle özetler (Alpatov, 2004:6). Bu durum büyük ölçüde, Marr'ın teorisine karşı çıkan dilbilimcilerin teoride yer alan görüşlerin mesnetsiz olduğuna inanmalarının ve bunu gerekçelendirmelerinin neticesinde oluşmuştur. Bu bağlamda dilbilimci Serebrennikov'un görüşleri dikkat çekicidir:

Marr'ın teorisinin yanılışı her şeyden önce onun araştırmalarının ana nesnesi olan dili yeterince bilmemesinden kaynaklanıyordu. Elbette dilin gelişimi toplumun gelişim özelliklerine bağlıdır, toplumsal-ekonomik değişimlerden etkilenir; ancak dilin kendine has özellikleri vardır. İletişim aracı olan dil sınıfsal olamaz, dilin kendi spesifik gelişim ve değişim kanunları vardır. Dilin bu özelliklerini yadsımak insanı ancak kaba sosyolojik çıkarımlara götürür; nitekim Marr da bu hataya düşmüştür. (Serebrennikov, 1983: 9)

Marr Sovyet dilbilim tarihinin en ünlü olmasa da en gürültülü isimlerinden biri olmuştur (Abayev, 1960: 90). Öte yandan dilbilimci Gorbanesvki de “Marr'ın teorilerindeki hataların pek çoğunun dilbilimci olmamasından kaynaklandığının altını çizelim.” sözleriyle benzer görüşleri paylaşır (Gorbanesvki, 1991:40). Dilbilimci Vladimir Alpatov da dâhil olmak üzere çağdaş biyografılar, Marr'ın dilbilimi, şahsi fikirlerini realize edebileceği bir alan olarak görme hevesinde olduğunu belirtmektedir.

Rus dilbilim tarihine bakıldığında Marr'ın kişiliği ve bilimsel mirası hakkında görüş birliği olmadığı anlaşılmaktadır. Neredeyse bütün araştırmacılar, onu Gürcü-Ermeni filolojisinin kurucusu ve Kafkasya'nın seçkin arkeoloğu olarak nitelendirip bilim insanının devrim öncesi çalışmalarını olumlu değerlendirmektedir. Ana eleştirilerin tamamı, Marr'ın gerekli olguları görmezden gelerek dil materyalini kendi teorisine uyarlarlarken fazlasıyla özgür davranmasına ve sadece bir beyanla sınırlamayı tercih ettiği *Yeni Dil Öğretisi*'ne yöneliktir.

Marr'ın isminin ve bilimsel çalışmalarının modern dilbilimde haksız bir şekilde unutulmasının çeşitli nedenlerinden bahsetmek mümkündür. Bunlardan ilki Marr'ın eserlerinde yukarıda belirtilen eleştirilere altı dolu bir savunma yapılamayacak içerikler olmasıdır. İkincisi, 1950'de *Pravda* gazetesinde başlatılmış olan dilbilim tartışmasının Marr'ın fikirlerinin unutulmasında önemli bir rol oynamasıdır. Bilindiği gibi, İ. V. Stalin, başlarda savunucusu olduğu Marr'a sonradan cephe aldığı dönemde, Sovyet dilbiliminin Marr'ın hatalarından kurtulması gerektiğini belirterek bu tartışmaya dâhil olur. *Pravda* gazetesindeki dil tartışmaları sürecinin ardından “Yeni Dil Öğretisi”, tahtını bir süreliğine “Stalin'in Dâhiyane Öğretisine” bırakır, daha sonraları (1980'li yılların sonuna kadar) unutulmaya yüz tutar. Üçüncü olarak Marr'ın anlaması güç sıra dışı bir üslubu vardır. Marr çalışmalarında sadece çok dil bilen uzmanların anlayabileceği çeşitli dillerden örnekler verir. Öğretileri sürekli bir değişim hâlinindedir, fikirlerinin çoğunu sistematik bir şekilde izah edemez, bunlar çok sayıda makalesinde dağınık bir şekilde yer alır (Kornilov, 2014).

Bütün bunların yanı sıra Marr, Kafkas dillerinin Türkçe ile ilgisini araştırmak için 1909 yılında Osmanlı topraklarına (Lazistan'a Yolculuk) araştırma gezisi yapmıştır. Türk Hükümeti ülkede yürütülen geniş çaplı dil çalışmalarına katılmak amacıyla 1933 yılında Marr'ı Türkiye'ye davet etmiştir. Türk Dilini Tetkik Cemiyeti'nde dersler vermiştir. Bu derslerde Türkçenin geçmiş ve geleceğine ilişkin düşüncelerini belirtmiştir. Özellikle de ikinci gezi sırasında tuttuğu ve daha sonra yayınladığı notlar Türk Dil Devrimi, *Yafetik Dil Teorisi* ile Türk dilleri arasındaki ilişki, dönem Türkiye'sindeki sosyal yaşam vd. konuları içermekte olup modern Türkçenin oluşum tarihine katkı yapacak niteliktedir. (Cikia, 2019:151)

2. Yafetik Teori

Dünyadaki keşif ve gözlemlerle birlikte Batı ve Doğu arasında çok eski dönemlere dayanan ortak paydaların mevcudiyetinin anlaşılması, dünya dilleri arasında da böyle bir bağın olup olmadığının merak edilmesine yol açar. Bu bağların ve dillerin kökenlerine yönelik teoriler ortaya atılır. Bu bağlamda Sovyetler Birliğinde Marr tarafından ortaya atılan bir evrensel dil teorisi dikkatleri üzerine çeker. Nikolay Marr'ın ortaya attığı Yafet Dil Teorisi'ne göre bütün diller tek bir dilden (Yafet dili) türemiştir ve tarihin belli bir noktasında tekrar birleşecektir. Böylece yeryüzünde sadece tek bir dil kalacaktır (Uzman, 2017: 49). Marr 1890 yılından itibaren arkaik yazısız dilleri incelemeye merak salmıştır. Kafkas dillerinin Semitik dillerle akraba olma ihtimaline işaret eden *Yafet dili* (яфетический язык) ifadesini ilk kez bu yıllarda kullanmaya başlar. *Yafet dili*, adını (Sami dilleri ailesinin adını, Hz. Nuh'un ikinci oğlu Sem'den almasından esinlenerek) Hz. Nuh'un üçüncü oğlu Yafet'ten alır (Badulin, 2021:290). Sözcüğün anlamı göz önünde bulundurulduğunda Marr'ın seçiminin tesadüf olmadığı akla gelmektedir. “İbranice *Yafet* ismi Tora'nın kendi ifadesiyle ‘genişlemek, açılmak’ anlamlarına gelmektedir” (Erş, 2016). Zira Marr zaman içinde Yafetik dillere çok sayıda dili dâhil ederek genişletir. Örneğin 1908-1916 döneminde sadece Kartveli dillerini Yafetik olarak değerlendirir; 1908-1920 arasında Abhaz, Çerkes ve Dağıstan dillerini, üçüncü ve son dönemde de Pelasg, Etrüsk ve Bask dillerini bu gruba dâhil eder (Muhurcişi, 2016: 9-10).

Yafetik Teori, Aşama Teorileri, Yafetidoloji ya da *Marrizm* olarak da bilinen *Yeni Dil Öğretisi*; dilin kökeni, gelişimi ve sınıfsal özünü odağına alan dilbilim teorisidir. Teori Marr tarafından 1923 yılında ortaya atılmıştır. Yaklaşık 1924 yılında Marr *Yafetik Teori*'nin üzerinde çalışarak teorisini, dil tarihine ve teorisine bambaşka bir soluk getiren yeni bir konseptte çevirir. Bu konsept daha sonra *Yeni Dil Öğretisi* olarak adlandırılır. Bu öğretinin temelinde dünyanın bütün dillerinin oluşum ve evrensel gelişim süreçlerinin aynı olduğu iddiası yatmaktadır. “Varsayımlarını bir araya getirerek oluşturduğu ve gitgide geliştirdiği *Yeni Öğreti* anlayışı, temelindeki bazı tutarsızlıklara rağmen bir ekol hâline gelir; ancak sonraki yıllarda yoğun bir şekilde eleştirilir” (Muhurcişi, 2016: 9-10). Marr ve çalışmaları hakkında Rus dilbilim alanında en kapsamlı çalışmalara imza atan dilbilimci Vladimir Alpatov (1945-) *Yafetik Teori*'yi 1920'lerin sonlarından 1950'ye kadar SSCB'de devlet desteğinden yararlanan “sözde bilim”, “sözde dilbilim” şeklinde tarif eder (Alpatov, 1993: 271-288). İddialı bir muhteviyata sahip olan teorinin ilk aşamada bu denli dikkat çekmesindeki esas unsur, fikir babasının Marr olmasıdır. Arkeolog kimliğiyle de birçok çalışmada bulunan ve bulgulara ulaşan Marr'ın ilgili alandaki nüfuzu bu devrimci teorisinin de oldukça dikkat çekmesine sebep olur. Fakat iddialarının önemli bir kısmının temellendirilmesinin zorluğu ve delile muhtaç olması çağdaş dilbilimcilerce eleştirilmesine yol açar.

Günümüzde pek çok dilbilimci tarafından yeterince bilimsel bulunmayan *Yafetik teori*, Kartveli dillerinin, hatta bütün Kafkas dillerinin ve Baskça gibi Avrupa dillerinin Semitik dillerle ortak bir kökenden geldiği iddiasına dayanıyordu. Çağdaş pek çok dilbilimci gibi dillerin doğuşuyla ilgili büyük teorilerin peşine düşen Marr, Avrupa'da ve Akdeniz çevresinde Hint-Avrupa dillerinden önce Yafetik dillerin hâkimiyeti olduğunu iddia ediyordu. (Üre, 2016)

Marr'ın genel anlamda dilbilimde bir başkaldırı olarak nitelendirilebilecek boyuttaki yaklaşımının temelleri Sovyetler Birliği'nin kurulmasından önce atılır; sonrasında da yeni ideolojinin hedefleri ve stratejisi ile paralellik gösterecek şekilde gelişmeye devam eder.

Marksist dilbilim rolündeki *Yeni Dil Öğretisi* genel anlamda klasik Hint-Avrupacılığı özelde ise Slav filolojisine en güçlü darbeyi vurmuştur. Zira *Yeni Öğreti*'nin dil ailelerinin varlığını reddetmesi Slav halkları arasındaki en önemli bağ olan dil akrabalığını ortadan kaldırmaktadır (Robinson, 2004: 205).

Rus Çarlığının, Rusları ve Hint Avrupalıları yücelten resmî tarih tezine muhalif olan Nikolay Marr'ın fikirleri, döneminde oldukça etkili olmuştur. Marr, tüm insanlığın ve bu arada Slav-Rus kimliğinin Yâfet-İskit kültüründen doğduğunu ve diğer bütün halkların da bu ortak kimlikten doğduğunu ifade etmiştir. (Sivrioğlu, 2012: 39)

Marr'a göre dil ve kültürler tek bir ortak unsurdan doğduğu gibi ileriki aşamada hâkim olacak yeni bir kültür ve dile doğru evrilmeye devam etmektedir.

Yeni Dil Öğretisi üç temel unsura dayanmaktadır: Bunlardan ilki dillerin akrabalığının ve dil ailelerinin varlığının inkâr edilmesidir, diller parçalanmazlar sadece melezleşirler, çok sayıda melezleşmenin ardından dillerin sayısı sürekli olarak azalmıştır ve komünist toplumda bu süreç ortak bir dünya dilinin yaratılmasıyla sona erecektir (Vinogradova, 1997: 99). Marr'a göre (ve klasik dilbilim teorilerinin aksine) dilin gelişimi birçok dilden birliğe doğru ilerlemiştir, yani her lehçe ve ağız başlangıçta başlı başına ayrı bir dildi ve daha sonra melezleşme süreci gerçekleşmiştir. Örneğin Rusça ve Ukraynaca akraba diller değildir; Ona göre her Rus diyalekti hatta ağız bile zamanında birbirlerinden bağımsız bir şekilde ortaya çıkan ayrı dillerdir (Vinogradova, 1997: 99). İkincisi, Marr, dillerin birbirinden bağımsız olarak ortaya çıkmasına rağmen, kesinlikle aynı yasalara göre geliştiklerini ancak bunun aynı hızda gerçekleşmediğini savunur. Ayrıca Marr'a göre bütün diller, sosyo-ekonomik gelişim düzeyinin belirlediği aynı evrelerden geçmiştir, ilk toplumdaki sözlü konuşma ise sınıf mücadelesi aracıdır (Alpatov, 2017).

Üçüncüsü ve sonuncusu, Marr'a göre insanoğlunun fikri ve yaşamsal evrimi doğal olarak dile de nüfuz etmiştir. Buradan hareketle insanın doğa ile mücadelesi kapsamında bütün dillerin dört öğeden doğduğunu ifade eder. Marr, *Yafetidoloji* denen bu akımın temel dört elementini başta totem olan sonra kabile isimleri ve nihayet kavim isimlerine dönüşen sal, ber, yon, roş (сал, бер, йон, рош) olmak üzere dört heceye isnat eder (Alpaslan ve Aydın, 2017: 33-34). Marr dünyanın tüm dillerinin sözde sal, ber, yon ve roş gibi dört elementten diğer bir deyişle dört heceden oluştuğuna inanır. Teorinin üçüncü unsurunu bu dört hece teşkil etmektedir. Bu heceler daha sonra farklı biçimlerde bir araya gelmiş, fonetik ve dilbilgisel değişimlere uğramıştır. Çağdaş diller de dâhil olmak üzere her dilde bu dört hecenin izine rastlamak mümkündür (Bu, Marr'ın "dilbilimsel paleontoloji" anlayışıdır). Söz konusu teoride kanıtlanmış az sayıda hüküm olduğu gibi hiç kanıtlanmamış hükümler de yer almaktadır (Badulin, 2021: 289-292). Dolayısıyla Marr kendi dönemindeki diğer teorilere benzer şekilde kendi yaklaşımını *Evrin Teorisi*'ne dayandırmıştır. İlk insan türleri başlangıçta jest ve mimiklerle anlaşmaktadır. Zaman içerisinde ses kavramının ortaya çıkmasıyla beraber

sese dayalı irtibat kurma yani “konuşma” fiili oluşur. Konuşarak anlaşma, diğer bir deyişle “sözel dil” (zvukovoy yazık), doğuşuyla beraber dil ve dil sisteminin ortaya çıkmasını sağlar (Kusikyan, 1933:9; akt. Uzman, 2017:49). Yukarıda bahsedilen dört heceyi temel alan kelimeler kullanılmaya başlar. İlk aşamada oluşan dil Çinceye benzer şekilde tek heceli ama çok anlamlı basit kelimeler ihtiva eder. Daha sonra Fin-Ugor ve Türk-Tatar-Moğol gibi eklemeli diller şekillenir. Yafet dili ise bu gelişim sürecinin son aşamasında ortaya çıkan en olgunlaşmış dildir (Kusikyan, 1933: 10; akt. Uzman, 2017:49). Marr’a göre dildeki bu evrim süreci hâlâ devam etmektedir ve bu durum dillerin melezeleşmesi ile birlikte tek bir dil kalana kadar sürecektir. Kapitalizmin millî dillerin doğmasına sebep olduğu gibi komünizm vasıtasıyla da tek bir dil doğacaktır. Mevcut dillerin haricinde şekillenecek bu yeni dünya dili “geleceğin sınıfsız toplumunun” dili olacaktır (Gulyamov, 1948: 22; akt.Uzman, 2017:50). Teorinin sonu itibarıyla komünizm kaynaklı son ve tek bir dilin oluşacağı iddiası, Marr’ın dilbilimsel yaklaşımının Marksist öğelerle birleşmiş olması anlamında dikkat çekicidir.

Karşılaştırmalı dilbilimin dillerin doğuşuna dair ana tezi dillerin tek bir ortak dilden doğduğudur. Marr ise bunun tam tersini iddia eder ve buna ek olarak birçok dilin zamanla tek bir dile evrildiği fikrini savunur. Marr’a göre başlangıçta çok daha fazla dil vardır ve bu dillerin zamanla melezeleşme yoluyla sayıları azalmıştır. Bu bağlamda Marr’ın erken dönem hipotezleri karşılaştırmalı dilbiliminin çıktıklarıyla uyuzmaz. Bu yüzden Marr, hipotezlerinin doğru olmaması ihtimalinden ziyade karşılaştırmalı dilbilimin yanlış olduğuna kanaat getirmiştir. O yıllarda hâkim olan *Yeni dilbilgiciler* (младоэраууамузм) akımını da eleştirir. Marr’ın karşılaştırmalı dilbilime neden karşı çıkmış olabileceği sorusuna da Yu. Şilkov (2004: 72) “Marr, karşılaştırmalı analiz temelinde Kafkas dillerini kıyaslamak istedi ancak başarılı olmadı” şeklinde cevap verir. Dolayısıyla Marr’ın öğretisi, tamamen işlevsiz olduğu kanaatine vardığı önceki dilbilimin hepsini tamamen reddeder. Marr’ın, hayli genç bir yaşta yenilikçi olarak ortaya çıkışı ilk başta bilim camiasında hoşnutsuzluk yaratır (Badulin, 2021: 290). Fakat dilbilimde genel kabul görmüş teorilere karşı bu çıkışı, görüşlerini Marksizm temelinde buluşturabilmesi ve Sovyet ideolojisine eklemleyebilmesi vasıtasıyla kabul görmeye başlar. Sovyet yönetiminin desteğini arkasına alması sonrasında da bu meydan okuma uzun zaman boyunca etkisini korur.

2.1. N. Marr’ın dil araştırmalarına ideoloji bileşenini eklemesi

Pek çok disipline çalışmalarıyla katkı veren Marr, dilbilim alanında da teorisiyle dikkatleri üstünde toplamayı başarır, teorisine ideolojik bir bakış getirerek onu başka bir boyuta taşır. Pınar Üre (2016) teorideki ideolojik tarafı şu sözlerle ifade eder:

Hem İmparatorluk hem Sovyet rejimi altında çalışmalarını sürdürebilen ender bilim insanlarından olan Marr, 1917’den sonra teorisine ideolojik bir boyut ekledi. Marr’a göre dilin zaman içinde farklılaşmasının nedeni, farklı toplumsal sınıfların seslere farklı anlamlar atfetmesiydi. Bu durumda dil, aynı etnik kökenden gelen insanları birleştirirken farklı etnik grupları birbirinden ayıran bir unsur olamazdı. Dile ulusal bir rol biçmek, burjuva milliyetçilerinin düştüğü bir yanıştı.

Dolayısıyla 1920’li yıllarda bünyesinde bulunan farklı milletleri toplu devrimci hareket potasında birleştirmeyi hedefleyen Sovyet stratejisiyle milliyetçiliği arka plana atan dildeki bu yaklaşım paralellik gösterir.

Karşılaştırmalı dilbilim, dillerin ortak bir “ön-dilden (Proto-language/Праязык)” türediğini, bununla birlikte birtakım karakteristik özelliklere ve kurallara sahip olduklarını iddia etmektedir. Marr bu düşünceye karşı çıkar. Marr, dillerin yapısal gelişimi üzerine yaptığı çalışmalar sonucunda bütün dünya dillerinin birbirlerinden bağımsız bir şekilde oluştuğuna; ancak aynı kurallara göre gelişmediğine kanaat getirir. Örneğin sözlü dili sınıf mücadelesi araçlarıyla ilişkilendirmektedir. Onun, dillerin doğuşu ve gelişimiyle ilgili teorisini oluşturma denemesinde Marksist felsefeden yararlandığı görülmektedir. Bu çıkarımları devrimin ilanından önce yapması ilgi çekicidir; zira çağdaşı bazı dilbilimciler Marr’ın o sıra ülkedeki politik atmosferi gözetererek Marksizm’e başvurduğunu, dilin toplumsal hayattaki rolünü Marksist öğretinin merceğinden yorumlamaya başladığını (Şilkov, 2004:76) iddia etmiştir. Diğer bir deyişle Marr’ın dilin evrimine ilişkin bazı görüşlerinin bir kısmının devrim öncesi çalışmalarında bile Marksist öğeler taşıdığı görülmektedir. Yerleşik metodolojiden memnun olmayan Marr, Marksist felsefenin ilkelerinin önemli rol oynadığı yeni bir metodoloji arayışına girerek Marksizm’e başvurduğunda izlediği yolun doğru olduğuna olan inancı güçlenir. Bu bağlamda Marr bütün dillerin devrimsel ilerlemeler yoluyla karşılıklı melezleşmesi sonucunda geliştiğini, toplumun sosyo-ekonomik gelişimine bağlı olarak aynı evrelerden geçtiğini iddia eder. Ayrıca dili, sınıf gelişiminin bir ürünü ilan eder. Sınıfsal yaklaşım unsurlarıyla donatılmış böylesi radikal bir çıkış Marksist metodoloji propagandacıları ve taraftarları tarafından hemen kabul görür.

Marr’a göre Yafetik diller en kadim dillerdir (Marr, 1935: 326). O kadar eski bir tarihe dayanmaktadırlar ki onların tarihî bir adını bulmak mümkün değildir (Marr, 1936a: 383). Diğer bütün sistemlere dâhil olan diller Yafetik evreden geçer (Marr, 1933b: 290). Yafetik dilleri ele almaksızın dilin genetik meselelerinin doğru bir şekilde incelenmesi mümkün değildir (Marr, 1937: 62). Yafetler sömürülen sosyal kesimin yaratıcı başlangıcını gerçekleştiren kimselerdir (Marr, 1936a: 383). Yafetik diller tarih öncesi dönemde olduğu gibi günümüzde de önemli rol oynamaktadır. Marr, dilin sosyal ve teknolojik ilerleme gibi değişkenlere bağlı olarak aşama kaydettiğini belirtir. Dillerin gelişimi ve bir evreden başka diğer evreye geçebilmeleri bir takım sosyal sebeplerle mümkün olur. Ona göre, teknik ilerleme dilin gelişiminde önemli bir rol oynar. Örneğin Amerika yerlileri ve Kafkas dilleri arasında şaşırtıcı benzerlikler bulunmaktadır, bu diller arasındaki farklılıklar ise Kafkas halklarının demiri üretmesi ve Amerika yerlilerinin üretmemesinden kaynaklanır (Marr, 1936b: 60). Dolayısıyla köken itibarıyla çıkış noktaları ortak olan farklı medeniyetlerin dilleri ortaya çıkan sosyal ve teknolojik değişimlerin etkisiyle farklı yönlerde değişim göstermiş ve farklı rotalarda ilerlemiştir.

Marr ayrıca dilbilgisel evrimle ilgili görüşler öne sürer. Örneğin ona göre şahıs zamirlerinden önce ayrı ayrı bireylere aidiyetten ziyade kolektife aidiyeti işaret eden iyelik zamirleri gelmektedir. Üstelik zamansal anlamda bu ilk zamirler ilkel değildir ancak sahiplik fikrinin farkındalığıyla yakından ilgilidir. Dolayısıyla bu tür değişimler toplumsal yaşamın son bulunduğu noktayla ilintilidir (Meşcaninov, 1929: 8). Marr öte yandan sıfatların üstünlük de-

recesinin çok eski kullanımlarıyla ilgili de “Karşılaştırma derecesi, mülkün ortaya çıkışıyla ilgilidir. Üstünlük derecesi üst tabakaya, karşılaştırma seviyesi orta tabakaya, normal sıfatlar alt tabakaya tekabül ediyordu” (Marr, 1933b: 213) yorumunu yapar.

Dilde evrimsel değişiklikler bulunmaktadır, ancak dillerin gelişiminde mutasyonel değişimler ana rol oynamaktadır. Bu mutasyonel değişimler yeni teknik ilerlemeleri, yeni sosyal düzeni, materyal hayatın yeni kaynaklarını kapsamaktadır. Bir kelime ya da cümlenin seçim sürecini bu gibi değişimler belirler. Bütün bunların sonucunda yeni bir düşünce, düşünceyle birlikte yeni bir ideoloji ve elbette yeni konuşma biçimleri gelişir. İşte dillerin farklı sistemleri buradan gelir (Marr, 1937: 61). Değişen sosyal ve ekonomik düzenin daha sonra aşamalı olarak dilde değişime sebep olacağı tezi, ilerleyen dönemde Stalin’in en çok karşı çıkacağı ve Marr’a cephe alacağı maddelerden birisi olacaktır. Zira Stalin’e (1950: 6-7) göre Devrim’le beraber Sovyetlerde bütün sosyo-ekonomik düzen ve üretim biçimi değişmesine rağmen Rusçada -bazı yeni kelimelerin eklenmesi hariç- herhangi bir değişim söz konusu olmamıştır.

Marr *Yeni Dil Öğretisi*’ne dilde yaşanacak müstakbel, ikinci dil devrimi (ilki sözlü dilin ortaya çıkışıdır) teziyle nokta koyar. Bu ihtiyacı şu sözlerle açıklar: “Diyalektik materyalizm düşüncesi sözlü dilin önüne geçti, dilin sınırlarına zar zor sığıyor ve retoriğin en güzel hâlinin aklın en yüksek seviyesiyle birleştiği, sözlü ve sözsüz dilin en yüksek yaratımına, yeni tek bir dile hazırlanıyor. Nerede peki? Sınıfsız komünist toplumda yoldaşlar.” (Marr, 1934: 111-112).

3. Nikolay Marr’ın yükselişini sağlayan faktörler

Yafetik Teori Sovyet dilbilim alanında uzun yıllar boyunca tekel oluşturur. Bunda teorinin içeriğinde Marksist öğeler bulunmasının da payı büyüktür. Teori, bu yönüyle zamanın bilimsel konjonktürünün ihtiyaçlarına cevap verir. İlerleyen süreçte siyaset, totaliter rejimlere has biçimde bilim sahasının geneline asimetric güç uygular. Bu bağlamda farklı ekol ve metotlar ekseninde çalışma yapan dilbilimcilere yaptırımlar dahi uygulanır. *Yafetik Teori*’nin bu süreçte pozitif ayrımcılık gördüğünü ifade etmek gerekir. Birçok uzman teorinin monopolik güç elde etmesinin ardında yatan çeşitli dinamiklere dikkat çekmektedir: Bunlardan ilki Marr’ın *Yafetik Teori*’yi oluşturmadan önce elde ettiği bilimsel ve toplumsal otoritedir. Alpatov, Marr’ın yükselişiyile ilgili benzer hususları bilimsel mit kavramıyla açıklar (Alpatov, 2004: 41-42). Söz konusu otorite, mitin doğası gereği fantastik boyutlara ulaşır. Marr artık sadece Kafkasya dilleri uzmanı değildir; dünyada Çuvaş ve Berberi dillerini en iyi bilen kişi olarak ilan edilir (Derjavin, 1930: 4). Her mit temelde küçük de olsa bir doğruluk payı barındırır; zira Marr poliglottur. İkincisi Marr’ın çalışma konularını pragmatik bir yaklaşımla seçtiği imasıdır. Marr dilde hangi sorunların çözüldüğünü, hangi sorunların çözülemediğini tespit eder ve kendisini dönemin dille ilgili çözümünü en zor meselleri çözebilecek yegâne bilim insanı ilan eder. Bununla birlikte farklı boyuttaki meseleleri aynı kefeye koyar. Bunlar, temelde çözüme kavuşturulamamış olanlar, birtakım objektif sebeplerden ötürü çözülemeyenler ve gerçekten de yeni bir yaklaşımı zorunlu kılanlar şeklinde sınıflandırılabilir dil meselelerini kapsamaktadır (Alpatov, 2004: 42).

Marr'ın daha önce çözüme kavuşturulamamış meselelere odaklanması dikkatleri tamamen üzerine çekmesine sebep olur.

Dillerin kökeni sorunu o dönemde ilgi gören konulardan biridir. Bu mesele Avrupa biliminin de hayli ilgisini çekmiştir. Antik Yunan'dan 19. yüzyılın ortalarına kadar çok sayıda mantıklı ve gerçeğe uygun olabilecek, merak uyandıran teori üzerinde çalışılmıştır. Ne var ki söz konusu teoriler için ispatlanamamaları ya da çürütülememeleri gibi temel bir eksiklik söz konusudur. Ne günümüzde ne de eski çağlarda kimse dilin oluşum sürecini gözlemleyebilmiştir. En primitif halkların dillerini sosyal anlamda en gelişmiş halkların dillerinden ayıran temel farklılıklardan söz etmek mümkün değildir. Karşılaştırmalı dilbilim, dillerin en eski durumlarını belirli ölçüde yeniden yapılandırmaya elverişli olsa da ne Marr zamanında ne de şimdi dillerin doğuşuyla ilgili soruya yanıt verebilmiştir. Bu bağlamda Marr'ın o dönem için yapmış olduğu şu tespit gerçekçidir: “Hint-Avrupa dilbilimciliği, dilin tüm tarihsel süreçlerini inceleyen bir bilim olduğunu iddia edemez ve tarih öncesi sözlü dile uzanan genetik meselelerle ilgili bir şey yapmaya muktedir değildir.” (Marr, 1934: 33). Bununla birlikte dillerin en eski durumlarıyla ilgili çalışmalar yürüten dilbilimciler bile “insan dilinin en eski gelişim evresiyle ilgili ancak tahminler yapılabilir” yorumunda bulunmaktadır (Militarev, 1983:17). Bütün bunlar bilimin ispatlanamayan spekülasyon iddialarını reddetme eğiliminde olan 19. yüzyıl bilimi açısından aşıkardır. Bu sebeple dilin kökeni sorunu dil uzmanı olmayan kişilerin ilgisini çeken dil konularından birini teşkil etmesine rağmen odak dışı kalır. Marr bu durumdan yararlanarak dilin kökeniyle ilgili sırrı çözdüğünü ilan edip, tarih öncesi dönemde dilin nasıl geliştiğini açıklar (Alpatov, 2004: 43). Marrizm eleştirmeni K. A. Alaverdov da Marr'ın bu ve benzeri araştırma konularını bilinçli olarak seçtiğini şu sözlerle dile getirir: “Yafetidoloji hedefleri itibarıyla bir ayağı uzak geçmişe (özellikle de çok uzak geçmişe) bir ayağı belirsiz bir geleceğe uzanan tonozlu bir köprüyü andırıyor. Üstelik bu köprünün en yüksek noktası her defasında günümüze denk geliyor. Bu görüş ya paleontolojik karanlığa ya da cazip uzak geleceğe bakmaktadır.” (Alpatov, 2004:43). Bu dinamikler Marr'a ciddi bir avantaj sağlar ve N. Marr'ın iddialarını büyük ölçüde yenilmez kılar. Marr, dilbilimin dilin doğuşuyla ilgili soruya yanıt verememesi gerçeğinden yararlanır ve çözülemeyecek problemlerin başarıyla çözüldüğünü ilan etme hevesi temel motivasyonunu teşkil eder.

Marr'ın ortak bir dünya dili oluşturma fikri için de aynısı söylemek mümkündür. Diğer bir deyişle, bu yukarıda belirttiğimiz “birtakım objektif nedenlerden ötürü çözüme kavuşamamış” dil meselelerinden biridir. Birçok akıl, uluslararası bariyerlerin aşılmasını sağlayabilecek böyle bir dilin hayalini kurmuştur. Marr ortak dil fikrinden *Yafetik Teori*'yi komünist toplumla özdeşleştirmeden çok önceleri bahseder. Marr dilin doğuşunda olduğu gibi gelecekteki kaderine dair pek çok zor soruya yanıt veremediği için de dönemin dilbilim çalışmalarını sığ bulur. Fakat Şaredzenizde, Marr'ın ortak dil fikrini sıkça vurgulasa da bu dilin muhtemelen sözlü bir dil olmayacağını dile getirmek dışında somutlaştıramadığını ifade eder. Daha sonra öğrencileri bu konu üzerinde fikirler geliştirir (Alpatov, 2004: 4). Bu amaçla Yafetidoloji Enstitüsünde “insanlığın gelecekteki ortak dilinin normlarını oluşturmak” üzere 1926 yılında bir grup oluşturulması kararı alınır (Başındjagyan, 1937:

258) Ancak bu fikir hayata geçirilemez (Alpatov, 2004: 45). Öte yandan dönemin dilbiliminin genel karakteristik özelliklerinden biri olan dillerin ve dil ailelerinin eşit şekilde incelenmemesi de *Yeni Dil Öğretisi*'ne fayda sağlar. Marr ve Marr takipçilerinin metinleri, yazısı olmayan canlı dilleri odak dışı bırakarak salt yazılı geleneklere sahip Hint-Avrupa dilleriyle ilgili çalışmalar yürüten (Marr, 1936a: 355) Hint-Avrupacılar (Marr bu adlandırmayla kendi ve takipçileri dışındaki bütün dilbilimcileri kastediyordu) yöneltilen suçlamalarla doludur. Marrizm eleştirmenlerinden Alpatov da bu hususta Marr'a kısmen hak verir; ancak dilbilimci E. G. Polivanov bu suçlamaya şu şekilde cevap verir: "Avrupa dünya kültürünün başkenti olduğu için herhangi bir politik yapıda Avrupa dillerinin en çok incelenen diller olması doğaldır" (Polivanov, 1931: 24). Karşılaştırmalı metot Hint-Avrupa materyalleri üzerinde kullanılır; çünkü metot Avrupa'da oluşmuştur ve bilim insanlarının elinde Hint-Avrupa dillerinde yazılı çok sayıda kadim eser bulunmaktadır (Alpatov, 2004: 45). Dolayısıyla en azından üzerinde çalışmalar yürütülecek ve teorilerin ortaya atılabileceği malzemelerin olması Hint-Avrupa dilleri ile ilgili çalışmaların fazla olmasını açıklamaktadır; fakat Marr da diğer tarafta oluşan boşluğu doldurma adına bunu bir fırsat olarak değerlendirebilir.

Dil sisteminin çeşitli alanlarıyla ilgili yapılan çalışmalar arasında da bir asimetri söz konusudur. Diğer bir deyişle bütün konular eşit şekilde incelenmemiştir. Marr burada da odak dışı konuları çalışmayı tercih eder. "Eski bilimde fonetik kuralları, ses olayları araştırılmıştır; ama semantik kurallar yeterince ele alınmamıştır" (Marr, 1934: 103). Anlambilim, tarihi dilbilimin olduğu gibi tasviri dilbilimin de en zayıf yönüdür. Anlamın tarihi gelişim yasalarıyla ilgili kişisel gözlemler ve materyaller üzerinde yeterince çalışılmadığını fark eden ilk isim N. Marr değildir; ancak konuyu bir nevi tekrar gün yüzüne çıkaran isim Marr olur.

Marr'ın Sovyet dil politikalarının inşası sürecindeki rolüyle ilgili efsaneler de hafızalara kazınır. Öyle ki Marrizm ile mücadele döneminde dahi onunla aynı görüşleri paylaşmayan Jirmunski, Marr'ın bu alandaki başarılarından bahseder (Alpatov, 2004: 50). Benzer örneklerden birini de B. M. Grande'nin Marr'ın vefatından yazmış olduğu nekroloji yazısında görmek mümkündür. Bu metinde yazar Marr'dan "Tüm Birlik Yeni Alfabe Merkez Komitesi Başkanı (Всесоюзный Центральный Комитет Нового Алфавита)" olarak bahseder (ed. Marr, 1935: 215). Hâlbuki Marr, Sovyet yönetiminde alfabesi olmayan halkların dilleri için alfabe oluşturulması vb. gibi amaçlarla kurmuş olduğu bu komiteye hiçbir zaman başkanlık etmemiştir. Bu gerçeği yansıtmasa da yine kendisine atfedilen başarılarından biridir (Jirmunski, 1952: 207). Marr'ın SSCB cumhuriyetlerine dil araştırmaları yapmak üzere sayısız inceleme gezisi gerçekleştirmesi, yazısı olmayan halkların dillerine önem verdiği şeklinde yorumlanır. Ancak Alpatov bunun sadece madalyonun görünen yüzü olduğunu belirterek bu düşüncesini G.D. Senyejev'in şu sözleriyle destekler: "Bu efsaneye artık bir son verilmeli. Marr bütün bu dillerle, ünlü 'dört hecesini' bulabildiği ölçüde ilgileniyordu. Bu incelemelerinin dillerin günümüzdeki sorunlarıyla bir alakası yoktu." (Alpatov, 2004: 50-51).

Bilimsel mitin bir özelliği de uzman olmayan kişilerin otoritesinin kullanılmasıdır. Alpatov bu durumu Marr'ın tanınması, kendisinin ve teorisinin alanında yükselmesinin

sebeplerinden biri olarak görür. 1920’li yılların ortalarından itibaren Marr’ın hayran çevresi oldukça genişler. Marr mitinin popülerleştirip yaygınlaştıranlar arasında alanında iyi, saygın ancak dilbilimden uzak çok sayıda isim vardır. Komünist Parti’nin ve Sovyetler Birliği’nin ileri gelenleri A.V. Lunaçarski, M.N. Pokrovski, şair V. Ya. Bryusov ve pozitif bilimlerin önemli isimleri A. P. Karpinski (o zamanlar Bilimler Akademisi başkanı), A. F. Oldenburg (zamanın Bilimler Akademisi genel sekreteri) gibi çok sayıda isim Marr’ın engin bilgi birikiminden, fikirlerinin devrimci havasından etkilenmiştir. *Yeni Dil Öğretisi*’nin sahte bilimsel özelliklerine vakıf olamazlar. Marr’ı iyi tanıyan bilim insanları tarafsız görüş bildirebilmiştir; ondan uzak isimler ise efsanevi bir imaj çizer. Fizikçi A.F. Offe’nin (akt. ed. Marr, 1935: 215) “Nikolay Yakovleviç bilmediği bir dili bir gün içinde mükemmel bir biçimde öğrenip, dilin konuşulduğu coğrafyada yaşayan biriyle rahatça sohbet edebiliyordu” sözleri bu örneklerden biridir. Marr için çizilen portre gerçekte olduğu seviyenin çok ötesine gider. Kendisine yöneltilen ve görece cılız kalan eleştiriler ise Sovyetlerce kendisine sağlanan koruma kalkanına takılır. Bahsi geçen isimlerin yanı sıra dilbilimle kesişme alanları bulunan bilim alanından kimselerin Marr’a kısaca değinmeleri bile Marr’ın otoritesini yükseltir. Dil alanında uzman olmamalarına rağmen kendi problemlerinin çözümü için elverişli olduğunu düşündükleri *Yeni Öğreti*’nin hükümlerine bir dine inanır gibi inanırlar (Alpatov, 2004: 54). Marr’ın teorisinin tarih öncesi dönemin derinliklerine götürebilecek bir pusula teşkil etme ihtimali yakın alanlardan uzmanların etkilenme nedenlerinden biridir. Marr’ın dışarıdan bilimsel görünen metinleri ve örneklendirmeleri uzman olmayan bilim insanlarını etkiler. Tarih öncesi araştırma nesnelere bileşenlerinden biri olan dilin bilimsel araştırma metodlarına yanıt vermesi diğer problemlerin çözümü için de bir anahtar teşkil edebileceği illüzyonunu doğurur. Marr’ın fikirleri farklı alanlardaki her uzmana alanları açısından cazip gelir. Dil antropolojisinde başarılı olduğunu düşündükleri Marr’ın görüşleri onlar için de umut olur. Dillerin kökeni, türeyişi, etkileşimi meselelerini büyük oranda çözdüğünü düşündüklerinden A. M. Deborin gibi felsefeciler onda düşünce- nin ve dinin kökenini arar (Deborin, 1935: 22-24). Bu bilim insanlarının yanı sıra dilbilim eğitimi ya da dilbilime ilgisi olmayan ancak *Yeni Öğreti*’nin ideolojik ifadelerini benimseyen Marr’ın yakın çevresinden bahsetmek de mümkündür. Onu övmeyi ve sadece Marr karşıtlarını değil Marr’dan bağımsız çalışan her dilbilimciyi yermeyi kendilerine görev addederler. Bu kişiler Marr’ın özlü sözlerini derler, biyografilerini yazar, huzurunu korurlar. Bu isimlerden en aktif olanlar hukukçu L.G. Başındyagjan, tarih hocası S.N. Bıkovski, doktor-yayıncı V.B. Aptekar’dır (Sosyal Bilimler Bilim-Araştırma Enstitüleri Derneği Başkanı) (Alpatov, 2004: 55).

Yafetik Enstitüsü ve Materyal Kültür Tarihi Akademisi’ne ait arşiv belgeleri Marr’ın Sovyet iktidarından mütemadiyen destek aldığını ortaya koyar. M. N. Pokrovski ona Yafetidolojiyle ilgili bir dizi kitabın basılabilmesi için devlet basımevidinden onay alınması konusunda yardımcı olur. Ayrıca A.V. Lunaçarski yeni enstitünün ihtiyaçları için önemli miktarda bütçe ayırır (Sidorçuk, 2011: 89). Manevi desteklerin yanında Sovyet yönetimince sağlanan maddi destekler sayesinde Marr’ın çalışmaları daha hızlı bir şekilde yayılır ve etki alanı genişler.

Marr'ın görüşleri, kavramları, hatta çok tartışmalı olanları bile dönemin sosyo-kültürel paradigmalarıyla uyumludur. Zira bilim insanının ütopya eğilimi hem 20. yüzyılın başlarındaki Avrupa entelektüel yaşamına (Reznik, 2007: 152), hem de çağın devrimci ruhuna özgü bir durumdur (Alpatov, 2004: 59). Marr'ın kariyerinde 1917 yılından önce imrenilecek bir seviyeye yükselmesi büyük ölçüde zamanın ruhuna uyum mefhumuyla açıklanabilir. O zamanlar, dillerin ve dil ailelerinin kökeni etraflıca ele alınmadığından Marr'ın bu konulara ışık tutan teorisi, genç Sovyet devletinin ruhuna iyi gelir. Dillerin kökeniyle ilgili çalışmalarına sınıf bileşenini eklemesi ve Batı dilbilim teorilerini reddetmesi de güçlü ideolojik bileşenler teşkil eder. Bu anlamda Marr'ın *Yeni Dil Öğretisi* sadece mevcut boşlukları doldurmakla kalmaz; aynı zamanda çığır açıcı görünür. Dolayısıyla 20. yüzyılın ilk yarısında "Marr'ın" teorileri Sovyet biliminin her seviyesinde en yüksek onayı ve arkasına muazzam bir desteği alır. Komünist Parti XVI. Kongresi'nin (26 Haziran-13 Temmuz 1930) ilk toplantılarından birinde, Marr'ın bilim adamları adına hoş geldiniz ko-nuşmasını yaptığı salonda Stalin de bulunmaktadır. Marr muhataplarını fikirleriyle büyü-leyebilme yeteneğine sahiptir. Kongredeki kapanış bildirisinde, Stalin'in sosyalizm geliş-tikçe tüm dillerin tek bir ortak dile dönüőeğini vurgulaması tesadüf değildir (Çernışeva, 2021: 260). Nitekim bu, Marr tarafından ileri sürülen tezlerden biridir. Bütün bunların yanı sıra Marr dilbilimin çözemediği bütün problemleri çözdüğünü ilan eder (Alpatov, 2004: 46). 1931 yılında dilbilimde kesin bir şekilde tespit ettiği dokuz madde sıralar (Marr, 1934: 98-100):

1. Tekil şahıs, çoğul şahıstan daha sonra ortaya çıkmıştır.
2. Geçmişte şahıs kategorisi yoktur; zamirler ise yardımcılar olarak ortaya çıkmıştır.
3. Geçmişte fiil ve isim çekimleri yoktur.
4. Semantik gelişim kuralı semantik aktarmadır.
5. Anlam değişmeden sesler de değişmez.
6. Gramer cinsiyeti sözcükleri değil, toplumsal deđişiklikleri karakterize eder.
7. Fransızca, İngilizce ve Almanca Latince'den daha eski dillerdir.
8. İdeolojik değişimler sessel değişimleri belirler.
9. Alman dilinin en kadim kısımları Hint-Avrupa dil ailesine ait değildir, Svancayla ortaktır.

Sovyetlerde Marksizm etkisi altında, bilimsel alan da dâhil olmak üzere mevcut devletin her yönü değişmiştir. Bilim sahasının özeldense dilbilimin bu köklü değişikliklerden etkilenmemesi imkânsızdır. *Yafetik Teori* içeriği itibarıyla o yıllarda önemli bir boşluğu doldurur. Bu sebeple çalışma Marr'ın hayatının son yıllarında ve ölümünden sonra takipçileri tarafından 1950 yılına kadar Sovyet bilimi için kabul edilebilir yegâne teori olarak adlandırılır (Torçinov, 2000).

Marr'ın 1923 yılında ortaya attığı ve 1924 yılında revize ettiği teorisi Sovyetler Birliği'nde hızla yükselerek uzunca bir süre hâkimiyetini sürdürmüştür.

Bu yıllarda milliyetçiliğe karşı çıkan, uluslararası sınıf dayanışmasının altını çizen teoriler rejim tarafından desteklenirken, Stalin'in yükselişiyle birlikte Sovyet resmî ideolojisi değişmeye başladı. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Rus milliyetçiliği, uluslararası devrimciliğin yerini aldı. Artık rejim, bütün dünya işçi sınıfının kültürel benzerliğini değil, Sovyet halklarının Rusya hâkimiyeti altındaki ortak geçmişini ve tarihsel birlikteliğini vurguluyordu. (Üre, 2016)

1950 yılı itibarıyla Stalin'in kökten değişen milliyetçi politikası ve Marr'ın yaklaşımına göre "değişen sosyo-ekonomik yapının dili değiştireceği" tezinin Rus dilinde yaşanmadığını vurgulaması ile Marr'ın yıllarca hüküm süren teorisinin üstü çizilmesi olur.

Sonuç

Ekim Devrimi'nin ardından kurulan Sovyetler Birliği'nde yeni ideolojinin sağlam temellere oturtulabilmesi, sürekliliğinin sağlanabilmesi ve uluslararası bir seviyeye ulaşabilmesi için önem verilen alanlardan birisi de dilbilim olur. Zira yeni geliştirilen propaganda dilinin şekillenmesinde olduğu gibi Sovyetlerin bünyesinde bulundurduğu farklı milletlerin dil ve kültür sorunlarının çözümünde, bu milletlerin tek bir Sovyet toplumu temelinde birleştirilebilmesi sürecinde bu alanda yapılacak çalışmalara ihtiyaç vardır. Dilbilim alanında oluşan boşluğun doldurulması kapsamında Marr ve teorileri adeta bir kurtarıcı olur. O dönemde genel kabul gören dilbilim teorilerini reddeden ve tamamen yenilikçi bir yaklaşımla *Yafetik Dil Teorisini* ortaya atan Marr, ilerleyen zamanda tüm dünyada kullanılabilecek evrensel tek bir dilin tekrar oluşacağı tezini öne sürer. Her ne kadar Sovyetlerin uyguladığı dil politikalarında bazı dönemler gayri Rus halkların dilleri korunmuş ve pozitif ayrımcılık uygulanmış gibi görünse de merkezî ideolojinin uzun vadede esas hedefi, oluşacak komünist toplumda tüm dillerin hâkim dil olan Rusça altında birleştirilmesi yönündedir.

Sovyet ideolojisine faydalı olan tüm bilimsel araştırmaların desteklendiği ve muhalif olan bağımsız çalışmaların şiddetle bastırıldığı bu dönemde Marr, yönetimden hem maddi hem de manevi anlamda büyük bir destek görür. Genel olarak dilbilim alanında daha önce çözüme kavuşturulamamış sorunlara yönelik yenilikçi çözümleri, dillerin kökenine yönelik iddialı varsayımları ve dillerin geleceğine dair öngörülerini sosyalizmin uzun vade programıyla birebir uyum sağlar ve Marksist bakış açısının adeta dilbilimdeki temsilcisi hâline gelir. Esasen o dönemde bazı muhalif dilbilimcilerin ifade ettiği üzere Marr'ın teorisinde ortaya koyduğu iddialar delile muhtaçtır ve kısa sürede sorgusuz sualsiz kabul görmesi normal karşılanmamalıdır. Buna karşın hem Marr'ın o dönemde kendi alanında elde etmiş olduğu otoriter konum hem de Sovyet yönetimince gördüğü teveccüh, kendisine yöneltilen itirazların oldukça cılız kalmasına sebep olur.

1923 yılında öne sürülen Marr'ın teorisi 1940'ların sonuna kadar Sovyet ideolojisinin dil politikalarına teorik anlamda destek sağlar. Öte yandan yazısı olmayan halklar için yazı sisteminin geliştirilmesi, Arap alfabesi kullanan halkların önce Latin daha sonra Kiril alfabesine geçirilmesi, sadece konuşma dili olan milletlerin edebî dilinin oluşturulması gibi çözümleri kolay olmayan dönemsel konularda elde edilen başarılar Marristler tarafından bu yeni

öğretiye atfedilir. Donanımlı altyapısı ve parlak kişiliği ile Marr, farklı alanlarda çalışan bilim adamlarının da takdirini kazanır, ortaya koyduğu teori dilbilimde tam bir otoriteye dönüşür. Adeta bir döneme damgasını vuran *Yafet Dil Teorisi* netice itibarıyla Stalin'in dönemlere göre değişen politikalarının kurbanı olur. İkinci Dünya Savaşı'ndan başarı ile çıkan Stalin, savaş sürecinde tüm halkları birleştirmek için başvurduğu kucaklayıcı yaklaşımdan vazgeçerek Rus milliyetçiliğini tekrar ön plana çıkarır; uluslararası devrimcilik söylemini bir kenara bırakır ve Rus milliyetçiliğini, Rus dilini odak noktasına koyar. Ayrıca Stalin, Marr'ın iddia ettiği gibi toplumdaki sosyal ve ekonomik yapının değişmesiyle birlikte bir üst yapı olarak dilin değişeceği savının tamamen yanlış olduğunu, bu değişimin Rusçada görülmediğini ifade eder. Ona göre Sovyet ideolojisi ile birlikte tüm sosyal yapı ve üretim şekli değişmiş olmasına rağmen Rusça hâlâ aynıdır. Bu söylemle beraber Stalin'in *Pravda* gazetesinde Marr'ın dil teorisini yerdığı 1950 yılı itibarıyla Marr ve teorisi tamamen gözden düşer.

Araştırma ve yayın etiği beyanı: Bu makale tamamıyla özgün bir araştırma olarak planlanmış, yürütülmüş ve sonuçları ile raporlaştırıldıktan sonra ilgili dergiye gönderilmiştir. Araştırma herhangi bir sempozyum, kongre vb. sunulmamış ya da başka bir dergiye değerlendirilmek üzere gönderilmemiştir.

Research and publication ethics statement: This is a research article, containing original data, and it has not been previously published or submitted to any other outlet for publication. The author followed ethical principles and rules during the research process. In the study, informed consent was obtained from the volunteer participants and the privacy of the participants was protected.

Yazarların makaleye katkı oranları: Birinci yazar %50, ikinci yazar %50.

Contribution rates of authors to the article: First author %50, second author %50.

Etik komite onayı: Çalışmada etik kurul iznine gerek yoktur.

Ethics committee approval: Ethics committee approval is not required for the study.

Finansal destek: Çalışmada finansal destek alınmamıştır.

Support statement: No financial support was received for the study.

Çıkar çatışması: Çalışmada potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Statement of interest: There is no conflict of interest between the authors of this article.

Kaynakça

- Abayev, V. İ. (1960). N. Ya. Marr (1864-1934). (N. Ja. Marr 1864-1934). *Voprosı yazıkoznaniya*, №1, 90-99.
- Alpaslan, E., Aydın, T. (2017). Bir Cumhuriyet aydını olarak dil ve kültür politikaları ışığında Hasan Reşit Tankut. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 60, 23-53.
- Alpatov, V. M. (2004). *İstoriya odnogo mifa: Marr i marrizm. (The History of a Myth: Marr and Marrism)*. URSS.
- Alpatov, V. M. (1993). Marr, marrizm i stalinizm (Marr, Marrism and Stalinism). *Filosofskiye issledovaniya*, № 4, 271-288.

- Alpatov, V. M. (2017). Novoye učeniyе o yazıke (The New Teaching about Language), *İçinde Bolşaya rossiyaskaya entsiklopediya*. <https://old.bigenc.ru/linguistics/text/2667627>
- Anıçkov, İ. Ye. (2001). *Oçerk sovetskogo yazıkoznaniya. Sumerki lingvistiki. İz istorii oteçestvennogo yazıkoznaniya. Antologiya. Sostavlениye i kommentarii V. N. Bazıleva i V.P. Neroznaka. Pod obyçey redaktsiyey prof. V. P. Neroznaka (Essay of Soviet linguistics. Twilight of linguistics. From the history of Russian linguistics. Anthology. Compilation and comments by V.N. Bazylev and V. P. Neroznak. Under the general editorship of Prof. V.P. Neroznak)*. Academia.
- Badulin, D. Ye. (2021). Marrizm, ili Novoye učeniyе o yazıke Nikolaya Marra (Marrism or The New Teaching about Language), *Molodoy uçyenyı*, № 18(360), 289-292. <https://moluch.ru/archiv/360/80481/>
- Başındjagyan, L. G. (1937). İnstitut yazıka i mışleniya imeni N. Ya. Marra (N. Ja. Marr Institute of Language and Thought). *Vestnik Akademii Nauk SSSR*, № 10, 251-265.
- Cikia, S. (2019). Nikolay Yakovleviç Marr ve Türk dilleri (Çev. İlyas Üstünyer). *Dil Araştırmaları*, №24, 151-159.
- Çernışeva, A.S. (2021), İdeologiya i lingvistika v SSSR: iz istorii formirovaniı kognitivnoy lingvistiki v Rossii (po materialam jurnalı “Voprosı yazıkoznaniya”, Territoriya novıh vozmojnostey). (Ideology and Linguistics in the USSR: From the history of the formation of cognitive linguistics in Russia (based on the materials of the journal “Questions of Linguistics”. The territory of new opportunities). *Vestnik Vladivostokskogo gosudarstvennogo universiteta ekonomiki i servisa*, T. 13, № 4, 257–266. <https://doi.org/10.24866/VVSU/2073-3984/2021-4/257-266>
- Deborin, A. M. (1935). *Novoye učeniyе o yazıke: dialektiçeskiy materializm* (The New Teaching about Language: Dialectical Materialism). Akademiya nauk SSSR.
- Derjavin, N. S. (1930). Yafetiçeskaya teoriya akademika N. Ya. Marra (The japhetic theory of academician N. Ja. Marr), *Nauçnoye slovo*, № 1, 3-39.
- Erş, İ. (2023, Eylül 18). *Sam'in çadırından oturan Yafet'i* Dü-
şünüyorum. <http://www.dusunuyorumdergisi.com/samin-cadirinda-oturan-yafet/>
- Gorbanesvki, M. V. (1991). *V naçale bilo slovo....(In the beginning was the Word...)* İzdatel'stvo Universiteta Drujbi Narodov.
- Gulyamov, A. G. (1948). Razvitie uzbekskogo literaturnogo yazıka v Sovetskiy Period (Development of the Uzbek literary language in the Soviet period), *UzSSC Fenler Akademiyasining Ahboroti*, № 5, 15-22.
- Jirmunski, V. M. (1952). Lingvistiçeskaya paleontologiya N. Ya. Marra i istoriya yazıka (Linguistic paleontology of N. Ja. Marr and the history of language) *İçinde Serebrennikov, B. A. Vinogradov, V. V. (Ed.). Protiv vul'garizatsii i izvraşçeniya marksizma v yazıkoznanii: sbornik statey. T.1-2 (ss.178-208). (Against the vulgarization and perversion of Marxism in Linguistics: collection of articles. Vol.1-2.)*. İzd-vo Akademii nauk SSSR.
- Kolçinski, E. İ. (1991). Nesostoyavşiyısa “soyuz” filosofii i biologii (20–30-ye gg.). (The failed union of philosophy and Biology. 20–30s). M. G. Yaroşevski (Ed.) *İçinde Repressirovannaya nauka*. Nauka. <http://www.ihst.ru/projects/sohist/books/os/34-70.htm>
- Kornilov N. V. (2014). Akademik N. Ya. Marr (Academician N. Ja. Marr), *Aktual'niye Problemy Gu-manitarnih i Yestestvennih Nauk*, № 10, 271-283.
- Kusikyan, İ. K. (1933). N. Ya. Marr i yego uçenie o yazıke (N. Ja. Marr and his teaching about language), *Prosvеşçeniye natsionalnostey*, №6, 5-12.

- Marr, N. Ya. (1925a.). *Doklad na soveščanii direktorov naučnih učređeniy (Report at the meeting and directors of scientific institutions)*. SPF ARAN. F. 800. Op. 1. Yed. xp. 1638.
- Marr, N. Ya. (1925b.). *Osnovniye dostijeniya yafetiçeskoj teorii (doklad pročitannoy na uçreditel'nom s'yezde Gorskoy krayevedçeskoj assotsiatsii v g. Mahaç-Kala)*. (*The main achievements of the japhetic theory (a report read at the founding congress of the Mountain Local History Association in Makhachkala)*). Burevestnik.
- Marr, N. Ya. (1933a). *Avtobiografiya. İzbranniye raboti. T.1.: Etapı razvitiya yafetiçeskoj teorii (Autobiography. Selected works. Vol.1.: Stages of development of the Japhetic theory)*. İzdatel'stvo GAIMK.
- Marr, N. Ya. (1933b). *Etapı razvitiya yafetiçeskoj teorii T. 1. (Stages of development of the japhetic theory Vol.1)*. GAIMK.
- Marr, N. Ya. (1934). *Yazık i obşçestvo T. 3. (language and society Vol.3)*. GSEİ.
- Marr, N. Ya. (1935). *Etno- i glottogoniya Vostoçnoy Yevropı T. 5. (Ethno and glottogony of Eastern Europe Vol.5)*. GSEİ.
- Marr, N. Ya. (1936a). *Osnovniye voprosı yazıkoznaniya. T. 2 (The main issues of linguistics, Vol.2)*. GSEİ.
- Marr, N. Ya. (1936b). Mesto gruzinskogo yazıkı v mirovoj istorii sozidaniya i razvitiya reçi (The place of the Georgian language in the world history of creation and development of speech). İçinde F. V. Kiparisov, *Yazık i istoriya: Sbornik perviy. OGIZ-Gosudarstvennoye sotsial'no-ekonomiçeskoye izdatel'stvo*.
- Marr, N. Ya. (1937). *Osnovniye voprosı istorii yazıkı (The main issues of the history of the language)*. T. 4. GSEİ.
- Marr, N. Ya. (ed.1935). *Problemi istorii dokapitalistiçeskih obşçestv (Problems of the history of pre-capitalist societies)*. № 3-4. OGİZ.
- Meşçaninov, İ. İ. (1929). *Vvedeniye v yafetidologiyu (Introduction to Japhetidology)*. İzdatelstvo Priboy.
- Militarev, A. Yu. (1983). Vstupitel'naya statya (Introductory article). İçinde S. S. Mayzels, *Puti razvitiya kornevogo fonda semitskih yazıkıv (Ways of development of the root fund of Semitic languages)* (ss. 6-30). Nauka.
- Muhurçişi, Y. (2016). Nikolay (Yakovleviç) Marr (Nikolai Yakovlevich Marr), İçinde N. Marr, *Lazistan'a Yolculuk (Voyage to Lazitan) (Çev. Y. Muhurçişi, ss. 7-11)*. Aras.
- Polivanov, Ye. D. (1931). *Za marksistskoye yazıkoznaniye (For Marxist linguistics)*. URSS.
- Reznik V. (2007). Succession or subversion: Professional strategies of Soviet cultural revolution: The case of Nikolai Marr. *Slavonica*, 13/ 2, 150–167.
- Robinson, M. A. (2004). *Sud'bi akademiçeskoj eliti: oteçestvennoye slavyanovedeniye (1917-naçalo 1930-h godov) (The Fate of the Academic Elite: Russian Slavic Studies (1917-early 1930s))*. İndrik.
- Serebrennikov, B. A. (1983). *O Materialistiçeskom podhode k yavleniyam yazıkı (On the materialistic approach to the phenomena of language)*. Nauka.
- Sidorçuk, İ. V. (2011). N. Ya. Marr i Gosudarstvennaya kul'turnaya politika 1917–1930 gg (N. Ja. Marr and the state cultural policy of 1917-1930.), *Vestnik SPBGU*, 2 /4, 88-93.
- Sivrioğlu, U. T. (2012). *Tek parti döneminde Orta Asya ve Sümer Hitit araştırmaları [Doktora tezi]*. Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Bölümü.

- Stalin, J. (1950). *Marksizm i Voprosi Yazıkoznaniya (Marxism and questions of linguistics)*, İzdatelstvo Pravda.
- Şilkov, Yu. M. (2004). *Yafetiçeskaya filosofiya yazıka N. Ya. Marra (The Japhetic philosophy of language by N. J. Marr)*. Veçe. Al'manah russkoy filosofii i kul'turı. Vıpusk 16. İzdatelstvo Sankt-Peterburgskogo Universiteta.
- Torçinov, V. A., Leontyuk, A. M. (2000). *Vokrug Stalina. İstoriko-biografiçeski spravoçnik (Around Stalin. Historical and biographical directory)*. Filologiçeskiy fakul'tet Sankt-Peterburg. gos. un-ta.
- Uzman, M. (2017). Sovyetler Birliği'nde dil politikası. *Liberal Düşünce Dergisi*, (88), 41-56.
- Üre, P. (2016, Mayıs 9). *Yüzyıl başında dilbilim ve siyaset: Nikolay Marr 'ın Lazistan Yolculuđu*. Aras. <https://www.arasyayincilik.com/basindan/yzuyil-basinda-dilbilim-ve-siyaset-nikolay-marrin-lazistan-yolculugu/?v=ebe021079e5a>
- Vinogradova T.V. (1997). Alpatov, Marr, marrizm i stalinizm (Alpatov, Marr, Marrism and Stalinism). *Filosofskiye İssledovaniya*. 1993, № 4, 271-289, Sotsial'niye i gumanitarniye nauki. Oteçestvonnaya i zarubejnaya literatura. Rferativniy kurnal, Seriya 8, 1993,98-106.
- Zvyagintsev, V. A. (1960). İstoriya yazıkoznaniya XIX i XX vekov v oçerkah i izvleçeniyah. Çast' 2 (The history of linguistics of the XIX and XX centuries in essays and extracts. Part 2). Gosudars-tvennaya uçeбно-pedagogiçeskoye izdatel'stvo Ministerstva prosveşeniya RSFSR.

Bu eser Creative Commons Atıf 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

(This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License).